

de plaats konden bereiken waar zij werkten. Er waren maar weinig fietsen waarmee men kon rijden (nieuwe banden waren niet te krijgen) en van de 65 autobussen die tot de bevrijding gebruikt waren om mijnwerkers te vervoeren, waren er maar 27 over; die waren steeds overbelast. 'Vaak', aldus het verslag van de Nederlandse Katholieke Mijnwerkersbond, 'konden aan een of andere halte zestig à zeventig mijnwerkers niet vervoerd worden. Des avonds na beëindiging van het werk kwam het bovendien meer dan eens voor dat de bus uren op zich liet wachten'¹ – in arren moede ging men dan huiswaarts lopen, soms over grote afstanden. Voorts waren kleding en schoeisel van de meeste mijnwerkers versleten, maar nieuwe werkkleding en nieuwe waterdichte laarzen konden niet worden verstrekt (er waren er die met blote knieën in de mijnschachten werkzaam waren). Tenslotte was er een tekort aan mijnlampen.

Al deze materiële factoren belemmerden de productie, maar daarnaast waren er de psychologische en sociaal-politieke.

In de bezettingsjaren hadden de mijnwerkers zich opgejaagd gevoeld en hadden velen een *go-slow*-tactiek trachten toe te passen. Het was moeilijk, zich opeens eigener beweging wèl te gaan inspannen – talrijke mijnwerkers, vooral de jongere, hadden trouwens genoeg van de moeilijke en zware ondergrondse arbeid. Ingrijpende sociale verbeteringen werden vurig gewenst – en tegelijk was er de vrees dat alles bij het oude zou blijven. Gevolg van al deze omstandigheden was dat zich een massale 'vlucht uit de mijnen' voordeed, zulks terwijl het mijnwerkersbestand toch al was verminderd doordat de Duitsers die in de Nederlandse mijnen hadden gewerkt, waren verdwenen en alle 'foute' mijnwerkers waren geïnterneerd. Een maand na de bevrijding waren niet veel meer dan vijftienduizend mijnwerkers regelmatig in de mijnen aan het werk. Hun aantal was in december gegroeid, maar toen stond ook vast dat niet minder dan tienduizend mijnwerkers voorlopig de mijnen vaarwel hadden gezegd: zij hadden zich aangemeld als oorlogsvrijwilliger. Anderen verdienden in de zwarte handel het beetje geld dat zij nodig hadden. Nog anderen werkten slechts af en toe.

Het is moeilijk, de materiële en de psychologische en sociaal-politieke factoren die wij noemden, tegen elkaar af te wegen maar wij zijn geneigd, die laatste als de belangrijkste te zien, want toen in de materiële behoeften van de mijnwerkers geleidelijk werd voorzien (vooral van maart '45 af,

¹ (Ned. Kath. Mijnwerkersbond) P. J. Kaanen: *Verslag 1940-1946* (z.j.), p. 206.